

filamentous bacteria of the genus Streptomyces sp. Innovative Romanian Food Biotechnology, 4: 12–15.
 Kieser, T., Bibb, M. J., Buttner, M. J., Chater, K. F., Hopwood, D. A., 2000: *Practical streptomyces genetics. Norwich: John Innes Foundation.*
 Lang, V., 2017: *Pridobivanje transglutaminaze iz bakterije streptomyces platensis. Magistrsko delo. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za naravoslovje in matematiko.*
 Liu, S., Zhang, D., Wang, M., Cui, W., Chen, K., Liu, Y., Zhou, Z., 2011: *The pro-region of Streptomyces hygroscopicus transglutaminase affects its secretion by Escherichia coli. FEMS microbiology letters, 324 (2): 98–105.*
 Schrempf, H., 2006: *The family Streptomycetaceae, part*

II: molecular biology. Prokaryotes, 3: 605–622.
 Sodelavci Medicinske fakultete v Ljubljani in drugi, 2012: *Slovenski medicinski slovar. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Medicinska fakulteta. <http://www.termania.net/slovarji/slovenski-medicinski-slovar/5540078/streptomyces>.*
 Wang, J., Kodali, S., Lee, S. H., Galgoci, A., Painter, R., Dorso, K., Singh, S. B., 2007: *Discovery of platencin, a dual FabF and FabH inhibitor with in vivo antibiotic properties. Proceedings of the National Academy of Sciences, 104 (18): 7612–7616.*

Vida Lang je mlada raziskovalka na Univerzi v Mariboru. Svoje delo usmerja v področja biologije, kemije in naravoslovja. Aktivno sodeluje na Fakulteti za naravoslovje in matematiko kot asistentka in raziskovalka, zlasti na področju didaktike biologije. V svoji magistrski nalogi iz kemije se je osredotočila na pridobivanje encimov in sekundarnih metabolitov iz bakterij. V magistrski nalogi iz biologije je izvedla raziskavo o motivaciji slovenskih dijakov za poučevanje biologije, kar priča o njenem interdisciplinarnem pristopu k raziskavam na področju didaktike. Z izkušnjami iz poučevanja v osnovnih šolah in željo po razširitvi znanja se je vpisala na doktorsko šolo. V svojem doktorskem delu se osredotoča na raziskovanje uporabe pametnih mobilnih telefonov za poučevanje biologije. Njeno delo kaže širok spekter zanimanj in strokovnosti na področju bioloških in ekoloških znanosti, didaktike ter uporabe tehnologije v izobraževanju.

Evtanazija • Razmišljanje o življenju in smrti

Razmišljanje o življenju in smrti

Poskus vpeljave evtanazije v Slovenijo

Zvonka Zupanič Slavec

Življenje je največ, kar imamo. Tudi življenje s težjo neozdravljivo boleznijo je lepo in ga bolniki radi živijo.

Zahodna družba se izjemno hitro spreminja, s spremembami, ki so klasični družbi vse prej kot blizu, pa prihaja tudi sprejemanje zakonov o evtanaziji ali »dobri«, umetno povzročeni smrti. Na zahodu zagovorniki evtanazije govorijo o hudem trpljenju sta-

rejših in neozdravljivo bolnih kakor tudi o človekovi pravici, da sam odloča o času in načinu smrti. Življenje pa je eno samo, enkratno in nepovrnljivo, zato toliko bolj dragoceno. Ker je nepovratno, so po svetu tudi večinoma ukinili smrtno kazen.

Zgodovinski pogledi

Pogled na življenje v času in z izkušnjami od Hipokrata dalje kaže na pomen skrbno oblikovanih etičnih norm za ohranjanje njegove nedotakljivosti. Tudi Hipokratova prisega je bila pred približno dva tisoč tristo leti sprejeta z namenom, da zavezuje zdravniški stan v njegovem osrednjem poslanstvu, da torej skrbi za zdravje bolnika in mu na noben način ne škoduje: *primum nil nocere*. Zahodna civilizacija je dosegla svoje izjemne rezultate prav s humanizmom, kjer imajo tudi šibkejši člani družbe pravico do življenja. V več kot dveh tisočletjih je zdravnik ohranjal plemenito hipokratično poslanstvo in tudi bolnikovo zaupanje do zdravnika temelji na tem. Obstajajo pa tudi obdobja in posamezniki, ki so predvsem na filozofski ravni gojili drugačno mišljenje oziroma drugačen odnos do življenja. Tako sta na primer imela že vodilna antična misleca Aristotel in Platon nekoliko različna pogleda na konec človeškega življenja. Znan je tudi neprizanesljiv odnos do slabotnih dojenčkov v antični vojaški državi Sparti, ker so želeli imeti zdrave vojake. Srednji vek je v zahodni civilizaciji temeljil na katoliški morali in etiki s skrbjo za šibkejše. Dragocenost njihovega življenja je zagovarjal krščanski mislec Tomaž Akvinski, ki ni dopuščal niti samomora.

Zablode: od evgenike do holokavsta

Med misleci osemnajstega in devetnajstega stoletja pa se že pojavijo različni pogledi na evtanazijo, odklonilni pri Immanuelu Kantu ter pozitivni pri Friedrichu Nietzscheju. Darwinova evolucijska teorija in začetki genetike so spodbudili ustvarjalce zamisli o razmnoževanju le genetsko zdravih ljudi, evgeniko. Ta filozofska ideja je po prvi svetovni vojni, obremenjeni z demografsko krizo in željo po zdravem narodu, pripeljala v Nemčiji najprej do prisilne sterilizacije množice šibkejših, lakoto pa je Nemčija v času weimarske republike po azilnih ustanovah že reševala s plinskimi usmrtitvami

prizadetih. To je Hitler uporabil tudi kot »pot do čiste rase« in v holokavstu druge svetovne vojne žrtvoval približno šest milijonov ljudi. V začetku druge svetovne vojne je isti diktator sprejel zakon o evtanaziji (1939–1941) za pokončanje šibkejših, tako imenovanih manjvrednih ljudi oziroma nekoristnih jedcev s približno tristo tisoč žrtvami, za izvedbo česar so določili zdravnike. Številni so se upirali in za sabo puščali pisne sledi zavračanja, kar jih je tudi rešilo na sodnih procesih zločinov proti človeštvu, nekaj pa jih je bilo obsojenih. Nikakor ne želim te najbolj drastične evtanazijske izkušnje primerjati z današnjimi prizadevanji za evtanazijo. A gotovo je zapisano tudi takrat ušlo izpod nadzora, prvotni nameni najverjetneje niso bili tako drastični.

Dr. Alfred Šerko leta 1921 o evtanaziji

Tudi besedilo (1921) slovenskega veleuma in erudita, zdravnika in filozofa prof. dr. Alfreda Šerka, ki je bil tudi rektor ljubljanske univerze in med pionirji novoustanovljene Medicinske fakultete (1919), še danes odraža visoke humanistične poglede na človekovo življenje in njegovo nedotakljivost. Med drugim piše: »Mar me je klical bolnik zato k sebi, da ga naj zastrupim? In zakaj ravno sentimentalni morfin? – zakaj ne kar sekire ali pa mesarskega noža, saj gre vendar edino za evtanazijo, za lahko in sladko umiranje.« Nadalje piše: »Človek je priklenjen na svoje življenje z vse drugačnimi silami kakor na primer na svojo družino, na svoje premoženje, na svoje svetovno naziranje. Želja živeti je najgloblji in najintenzivnejši instinkt, nedostopen intelektualnim razlagam in logičnim konkluzijam.« In še: »Z javnim priznanjem dopustnosti evtanazije bi se polastil vseh bednih bolnikov blazen strah pred zdravništvom ...«

Fenomen drsečega klanca

A gre za tako imenovani fenomen drsečega klanca, ko stvari postopoma postajajo vse bolj sprejemljive in se od prvotne zamisli

čez čas spremenijo v nekaj navidezno dopustnega. Tako se na primer v nekaterih državah lahko za evtanazijo odločijo tudi mladi in zdravi, ki so se le naveličali življenja. Pri njih se zaradi zdravih organov in tkiv dogovorijo za tako imenovano altruistično presaditev, kar pomeni, da jim operativno odstranijo vsa tkiva in organe, na koncu še srce ... Pride lahko do možnosti zlorab teh organov za nezakonito transplantacijsko trgovino.

Na slabe stvari se človek nikoli ne sme navaditi, zato tudi nobeno pravo ne sme dopuščati takšnih zakonov. Ti preprosto ne smejo obstajati. Tudi današnje države, ki že izvajajo evtanazijo, poročajo predvsem o dobičku: Kanada je na primer že leto dni po vpeljavi zakona leta 2016 poročala o 140 milijonih kanadskih dolarjev prihrankov, v pokrajini Quebec pa je leta 2023 tako umrlo že sedem odstotkov vseh umrlih ... Tudi predlog slovenskega zakona ima v svojem uvodu zapisano, da evtanazija stane približno tisoč štiristo evrov, mesec dni dolgotrajne oskrbe pa stane od tri- do štiri tisoč evrov. Ali je smrt res postala trgovina? Človeško življenje zreducirati na banalno število evrov je absolutno nedopustno. Na svetu je približno dvesto držav in le kakih deset izmed njih – gospodarsko najuspešnejših na zahodu ter zunaj velikih celin Afrike, Azije, Indije oziroma največje države na svetu Rusije – je sprejelo evtanazijski zakon. Ali je življenje za belo raso res postalo tako nevredno, da ponekod tudi mlada življenja – ponekod se lahko mladi že od dvanajstega leta naprej sami odločajo o smrti – nimajo več vrednosti? Kultura življenja bi vendarle morala biti nad kulturo smrti.

Kljub majhnosti naše države in prislovično tradicionalni drži slovenskega človeka pa se je pred nedavnim pojavil predlog zakona o predčasnem prostovoljnem končanju življenja. Predlog zakona, ki ga je pripravilo nekaj posameznikov brez sodelovanja zdravniških organizacij in ob njihovem soglasnem nasprotovanju, je pripravljavec, društvo *Srebrna nit*, julija leta 2023 vložil v parlamen-

tarno obravnavo. Skopo odmerjeni prostor za ta zapis ne omogoča natančnejšega prikaza vsebine tega zakona, zato se osredotočamo predvsem na dileme, ki jih prinaša.

Slovenski etiki o evtanaziji

Slovenski medicinski etik prof. dr. Matjaž Zwitter je o predlogu zakona zapisal: »Poudariti moramo, da veljavni Zakon o pacientovih pravicah v 30. členu bolniku daje pravico, da odkloni zdravniški poseg, kar lahko stori tudi sicer preko vnaprej izražene volje. V 39. členu zakon daje pacientu *pravico, da se brez odlašanja ukrene vse potrebno za odpravo ali največjo možno ublažitev bolečin in drugega trpljenja, povezanega z njegovo boleznijo ter da se pri njegovi zdravstveni obravnavi po strokovnih standardih preprečijo nepotrebne bolečine in drugo trpljenje, povezano z medicinskim posegom. Pacient v končni fazi bolezni in pacient z neozdravljivo boleznijo, ki povzroča hudo trpljenje, ima pravico do paliativne obravnave*«.

Imamo torej zakon, ki je glede bolnikove pravice do odklonitve zdravniškega posega jasen. Mnogo večja težava pa je zakonsko zagotovljena, vendar v praksi le redko izvedljiva hitra in strokovna paliativna obravnava – z izjemo tistih seveda, ki si lahko sami plačajo dobro nego na domu ali sprejem v katerega od navadno dražjih zasebnih domov. Paliativna medicina v Sloveniji se sooča s številnimi izzivi. Nimamo dovolj negovalnih bolnišnic ali hospicev, patronažna služba na terenu je marsikje šibka, izobraževanje zdravnikov je pomanjkljivo, prav tako nimamo specializacije iz paliativne medicine.

Ali tak zakon potrebujemo, ali ga potrebujemo zdaj, ali je v sedanji obliki sprejemljiv? Tak zakon je ob naših sedanjih možnostih paliativne oskrbe izrazito socialno nepravilčen. Bogati bodo lahko izbirali med dobro, a plačljivo paliativno oskrbo in odločitvijo za evtanazijo, revni pa bodo pred dilemo neznosnega trpljenja ali evtanazije. Dilema o socialni neenakosti torej, ki jo je Anatole

France v romanu *Rdeča lilija* takole ubesedil: *Zakon, v svoji veličastni enakopravnosti, tako bogatim kot revnim prepoveduje, da bi spali pod mostom, beračili ali kradli kruh.*

Predlogu zakona se boleče pozna, da pri njegovi pripravi zdravniki niso sodelovali. Neznosno trpljenje je po definiciji subjektiven pojem, ki ga zunanji opazovalec ne mo-

Triumf smrti ali Tri usode. Flamska tapiserija, okoli leta 1515. Vir: Wikipedia.

V grški mitologiji so znane tri sestre, Zevsove hčere – Kloto, Lahezis in Atropa, ki vodijo človekovo usodo. Kloto je predla življenjsko nit, Lahezis jo je vlekla in tako delila usodo, Atropa pa jo je prerezala. Opisujejo jih kot gladne, brezčutne, brezdušne in nemilostne, a spoštovane tudi kot boginje rojstva.

re oceniti. Merila za pravico do usmrtitve so v predlogu zakona napisani tako široko, da se v njih lahko vidijo številni invalidi, starejši in kronični bolniki. Nerazumno je absolutno poudarjanje bolnikove avtonomije in pojmovanje zdravnika kot slepega in gluhega izvajalca. Moramo razumeti, da medicina ni samopostrežna trgovina, kjer lahko vsakdo vzame, kar želi. Ni dvoma, da je bolnikovo soglasje potrebno za vsak ukrep, ki ga zdravnik predlaga – ne pa tudi za tisto, česar zdravnik ne želi narediti.

Kadar gre za nesoglasje med bolnikom in lečečim zdravnikom, zdravnikov ugovor vesti tega položaja ne reši. Tudi tisti med zdravniki, ki evtanazijo zagovarjajo in jo bodo morebiti izvajali, imajo svojo vest in osebno odgovarjajo za vse, kar naredijo. Nesprejemljivo je, da bi usmrtitev bolnika predali v roke zdravniku ali medicinski sestri, ki bolnika sploh ne poznata. Če vsi zapisani argumenti niso dovolj, naj v zakonu ostane le samousmrtitev. Nobene potrebe tudi ni za prisotnost zdravnika ali medicinske sestre. Tako kot v Avstriji ali v Kaliforniji naj tudi pri nas bolnik to opravi ob prisotnosti družine ali prijateljev. Izkušnja iz Kalifornije tudi kaže, da bolniki odlašajo z zadnjim dejanjem in ga mnogi ne storijo. Število samousmrtitev v Kaliforniji tako narašča mnogo počasneje kot v Kanadi, kjer bolnika na dogovorjeni dan obišče evtanazijska ekipa.

Spoštovani poslanci, ne nasedajte lepim besedam predlagateljev in se v zakon natančno poglobite. Nato pa naložite vsem prej omenjenim, naj naredijo konkretne korake, da bo vsakomur dostopna brezplačna paliativna oskrba. Ko se to zgodi, bomo o pravici do končanja življenja lažje govorili.«

Ekonomska plat evtanazije

Le redko oziroma skoraj nikoli niso v javnosti izpostavljeni ekonomski razlogi za vpeljavo evtanazije, vezani na dolgoživost ljudi, večanje števila upokojencev, manjšanje deleža aktivne populacije, padanje natalitete in posledično rast sredstev za pokojnine,

zdravstveno in socialno oskrbo in podobno. Pošteno bi bilo javno spregovoriti o tem.

Še enkrat se vrnem k prof. Šerku, ki je že leta 1921 med drugim zapisal: ... »Kdo je predrzen dovolj, lastiti si kompetenco razsojati, katero življenje je življenja nevredno? Kdo pozna smisel življenja sploh? Kdo ve, kam plove človeštvo? Kdo pojmi samega sebe? Jaz se ne pojnim, to pa čutim v dnu svoje duše, da ni moj edini namen ustvarjati ekonomske vrednote, da se ne da izračunati vrednost mojega bitja po formuli naših dobičkarjev in špekulantov.«

V jedru naše kulture so temeljne vrednote, ki so tradicionalno zagovarjale svetost človekovega življenja in njegovo nedotakljivost od rojstva do naravne smrti. Prav bi bilo, da se spomnimo velikanov humanizma, med njimi dunajskega zdravnika in psihoterapevta Viktorja Frankla, ki je preživel holokavst in z neprecenljivimi izkušnjami o smislu življenja z logoterapijo obogatil človeštvo.

Če je bila v različnih odmaknjenih kulturah smrt bolnih ali starejših vezana predvsem na nezmožnost preživetja zaradi pomanjkanja hrane, danes te potrebe ni več.

Da je bila tudi naveličanost od življenja pri mladih sprejeta kot vzrok za evtanazijo v več državah z evtanazijskimi zakoni, je skrb vzbujajoči pojav. To v družbi spodbuja samodestruktivne prakse, ki jih doslej nismo srečevali. Gre za postopno sprejemanje drugačne morale, popolnoma nasprotne klasičnim vrednotam človeškega življenja. Za take korake pa se odločajo le najbogatejše države na svetu.

Misli zdravnikov in bolnikov o evtanaziji

»Skozi dve desetletji se je možu razvijala demenca. Levji delež časa nama je bilo skupaj še vedno lepo: nisem bila sama doma, on je dihal za oba, v njem je bila vseživljenjska ljubezen do mene.« (Vodja Pro bono ambulante psihiatrinja Vida Drame Orožim.)

Med rešenimi pri poskusih samomora jih več kot 90 odstotkov tega nikoli več ne po-

skusi. Klic po pomoči je vezan na globoko željo po življenju.

Sodelavci hospicev, onkoloških oddelkov in intenzivnih enot, kjer življenje najbolj visi na nitki, praktično nimajo prosilcev za smrt.

»V 40 letih dela kot bolniški duhovnik v Ljubljani nisem nikoli srečal bolnika, ki bi si želel umreti.« (P. Miro Šlibar.)

»Vedno se potegujemo za pravice, vezane na življenje: pravica do šolanja, zdravstvenega varstva ... Pravica do smrti pa je sama po sebi umevna, saj smo vsi končna bitja. Pravica do smrti paradoksalno izničuje vse pozitivno, za kar si človek prizadeva.« (Onkolog prof. dr. Matjaž Zwitter.)

»Današnji junaki težko premaganih boleznih z evtanazijo postanejo nezaželeni sebični člani družbe, ki bodo čutili pritisk družbe, da trošijo javna sredstva« (Onkolog prof. dr. Matjaž Zwitter.)

Starejši člani družbe, prejemniki pokojnin ter zdravstvenih in socialnih sredstev so večinoma 40 let veliko delali in puščali svoje žulje za sedanje blagostanje družbe, zato ni dopustno, da živijo v strahu pred evtanazijo.

Stephan Hawking je kljub svoji težkih boleznih družbi dal nepresežne rezultate svojega genialnega uma.

Junakinja premagovanja boleznih in dajanja dragocenih plodov svojega dela, pravica prof. dr. Sara Ahlin Doljak, na vsakem koraku kaže veličino življenja kljub svoji bolezni.

Paraplegiki olimpijci so luč veselja do življenja. Kljub bolezni so nam vedno znova navdih.

Mladi po športnih poškodbah, ki ostanejo na invalidskih vozičkih, po operacijah neredko povedo, da hendikepirani ne želijo živeti, pravi travmatolog prof. dr. Matej Cimerman. Pol leta po poškodbah pa se radostno pripeljejo na kontrolo na vozičku, si neredko ustvarijo družino, postanejo celo paraplegiki olimpijci ... Življenje je vendarle največ, kar imamo.

Literatura:

Annas, G. J., 1994: *Death by Prescription - The Oregon Initiative*, *The New England Journal of Medicine*, 331 (18): 1240-1243.

Czech, H., in sod., 2023: *The Lancet Commission on medicine, Nazism, and the Holocaust: historical evidence, implications for today, teaching for tomorrow*. *Lancet*, 402: 1867-1940. <https://www.thelancet.com/commissions/medicine-and-the-holocaust>.

Dolenc, M., Šerko, A., 1921: *Ali naj se da na prosto, da se sme uničiti življenje, ki je postalo življenja nevedno?* *Slovenski pravnik*, 35: 23-30.

Van der Maas, P. J., van Delden, J. J. M., Pijnenborg, L., Looman, C. W. N., 1991: *Euthanasia and other medical decisions concerning the end of life*. *Lancet*, 338 (8768): 669-674.

Ziberl, S., Čebašek-Travnik, Z., Zupanič-Slavce, Z., 2007: *The extermination of psychiatric patients in occupied Slovenia in 1941*. *International Journal of Mental Health*, 36: 99-104.

Zwitter, M., 2023: *Merico dobrega strupa, prosim*. *Sobotna priloga*, 8. 7. 2023.